

skupenia je už záležitosťou konsenzu (s. 58 – 73). Zdá sa, že Suárezova politická filozofia vykazuje isté podobnosti s komunitarizmom.

Suárez však zasiahol do vtedajšej aktuálnej a politicky naliehavej polemiky o probléme usmrtenia tyrana (išlo hlavne o vládu Jakuba I. v Anglicku v r. 1566 – 1625). Suárez bezprostrednú legitimizáciu panovníka Bohom narušuje a vkladá medzi Boha a kráľa ľud, od ktorého panovník získava svoju legitimitu. Cirkevná moc (moc pápeža) je v časných otázkach nepriama; môže ju využiť vtedy, keď dôjde k stretu medzi dobrom duchovným a dobrom časným. V otázke usmrtenia tyrana Suárez rozlišuje medzi dvoma typmi tyrana. Prvý typ predstavuje tyran, ktorý sa dostal k moci nezákonným spôsobom a násilím, druhý je legitímne zvolený, no jeho vláda sa zvrhla na tyranu. Suárez rozlišuje rôzne okolnosti a dôsledky, ktoré vyplývajú z tohto činu (trest a náprava, osobná ochrana, ochrana štátu; ak tyran ohrozuje niekoho na živote, dotyčný ohrozený človek ho môže zabiť; podobne aj v prípade, keď tyran ničí a utláča obce a zabíja ich obyvateľov; no ak je tyranova vláda obdobím mieru, nie je dovolené ho zabiť) (s. 85 – 92). Inou horúcou témou bol problém spravodlivej vojny. Suárez nie je pacifista a hovorí, že prípustná je nielen obranná, ale niekedy aj útočná vojna, pretože za istých okolností je čestná: Ak je vyhlásená legitímnou politickou silou, ak je príčina vyhlásenia útočnej vojny spravodlivá (napr. okupácia časti krajiny inou krajinou; znemožnenie slobodného prechodu krajinou, príp. trvalé bránenie v obchode; vážna urážka na cti), ak sa dbá na spôsob vedenia vojny (skoré upozornenie o možnosti útoku; čo najmenšie a neúmyselné straty na civilnom obyvateľstve; potrestanie porazeného tak, aby sa zabezpečil budúci mier, t. j. aby nebol dôvod na ďalší vojenský stret) (s. 93 – 99). V závere recenzovanej práce autor uvádza zoznam a stručnú charakteristiku jednotlivých zväzkov Vivèsovho vydania Suárezových *Opera omnia*, čo môže uľahčiť orientáciu v rozsiahlom Suárezovom diele.

Aj keď je recenzovaná práca rozsahom neveliká, podnetným a záujem vzbudzujúcim spôsobom nám sprístupňuje osobu a vybrané problémy filozofie F. Suáreza, ktorého tvorba je v kontexte slovenskej filozofie terra incognita. Domnievam sa, že D. Heiderovi sa touto monografiou podarilo nájsť vhodnú cestu k Suárezovi nielen pre odbornú filozoficko-teologickú obec, ale aj pre študentov filozofie a teológie. Jej inovatívnosť spočíva v prepojení osobného príbehu Suáreza s príbehom jeho myslenia, čím môže byť inšpiráciou pre iných autorov pri písaní monografií o postavách z dejín filozofie či teológie.

Michal Chabada

doc. Mgr. Michal Chabada, PhD.
Katedra filozofie a dejín filozofie FiF UK
Šafárikovo nám. 6
811 06 Bratislava 1
SR
e-mail: chabadajds@gmail.com

SARA AHBEL-RAPPE:

Socrates: A Guide for the Perplexed

London – New York: Continuum 2009, 187 s.

Kniha je publikáciou vydavateľstva Continuum edície *Guides for the Perplexed*, pod záštitou ktorej vyšlo už cez tridsať titulov venovaných postavám a smerom filozofie.¹ Ambícia tejto edície je zreteľná: Každou knihou chce poskytnúť čitateľovi základnú orientáciu vo vzťahu k danej osobe, resp. problematike.

V súvislosti so Sókratovým menom nám však názov „*Sókratés: Príručka pre zmätených*“ obzvlášť rezonuje v ušiach. Sókratés zaiste patrí medzi priekopníkov západného spôsobu myslenia. Čo však o ňom skutočne môžeme vedieť? A aký dosah a podoby má táto záhadná postava? Autorka Sara Ahbel-Rappe (1960), ktorá študovala u renomovaných interpretátorov antickej filozofie, akými sú Gregory Vlastos či Anthony A. Long, nám v desiatich kapitolách ponúka nielen náčrt primárnych ťažkostí, ale i základných výkladov, na ktoré narazí každý, kto má záujem hlbšie preniknúť do sókratovského spôsobu myslenia.

Desať kapitol by bolo možné rozčleniť do viacerých tematických okruhov: V rámci prvého, najobsažnejšieho okruhu (kapitoly I. – IV.) autorka rozoberá problémy spojené s vyčlenením historického Sókrata, Sókratovho života a smrti a ich rôznorodý vplyv na zdedené obrazy Sókrata. Samostatnú kapitolu venuje Platónovmu Sókratovi.

V prvom rade sa teda Ahbel-Rappe vyrovnáva so Sókratom samotným a s jeho historickým pôsobením a potom aj so Sókratom ako literárnou fikciou, hlavnou postavou tzv. *sokratikoi logoi*. Keďže sa však tieto dve oblasti navzájom prelínajú, ostávajú *sokratikoi logoi* spolu s Aristofanom jedinými historickými prameňmi pri štúdiu Sókrata. Prvá kapitola preto nesie názov *Socrates: The Man and the Myth (Sókratés: Človek a mýtus)* a slúži ako úvod, ako základné oboznámenie sa s „hracím poľom“: „Vidíme, že od úplného začiatku je postava Sókrata problematická a mätúca: pretože Sókratés nič nenapísal, naše úvahy o jeho filozofii sa spoliehajú na fragmentárne zvyšky práce sókratovských spisovateľov, na karikatúry komického básnika, ktorý bol prinajmenšom aspoň oboznámený so Sókratom, a na správy Xenofóna a Platóna, ktoré sú síce rozsiahle, ale podstatne si protirečia“ (s. 6). Jej súčasťou je aj náčrt jedného zo základných paradoxov spojených so Sókratovým učením: Ak Sókratés popieral, že je učiteľ a že má nejaké vedenie, ako môžeme potom hovoriť o Sókratovej filozofii? A aký bude mať charakter? Autorka teda predstavuje dve roviny úvodných ťažkostí: Popri absencii primárnych zdrojov je druhým problémom „zmätok týkajúci sa povahy sókratovského učenia, predovšetkým: Zakladá sa na doktrínach, má aporetickú, etickú či metodologickú povahu, alebo kladie na prvé miesto príklady“ (s. 9)? V odpovedi na túto otázku sa ukazujú dve hlavné tendencie, ktorými je

¹ Neštandardné prepisovanie gréckeho slova *filosofia* s grafémou „s“ vysvetľuje diskusia, ktorá prebehla v časopise *Filozofia* (roč. 55, 2000, č. 5, č. 8; roč. 56, 2001, č. 1, č. 3).

poznávaná sókratovská tradícia: Prvá sa orientuje na Sókratov výnimočný život a výnimočnú smrť a zakladá tak líniu „umenia života“; tá druhá zas vyzdvihuje tzv. sókratovské etické maximy, ako „Zdatnosť (*areté*) je vedenie“ a „Múdrosť je umenie (*techné*), ktorého produktom je blaženosť (*eudaimonia*)“.

Rekonštrukciou Sókratovho odsúdenia a smrti (ako základných pevných bodov, ktoré máme vo vzťahu k Sókratovi) nás Ahbel-Rappe necháva nahliadnuť nielen do dobových okolností procesu, ale i do povahy Sókratovej obhajoby, ktorá poodhaľuje charakter jeho *filosofovania* ako neustáleho hľadania „povahy zdatnosti“ (s. 20) a vyvracania ustálených mienok (*doxai*). Už tu sa črtajú konkurujúce si obrazy Sókrata, s ktorými nás autorka bližšie oboznamuje v nasledujúcej kapitole, kde počnúc Sókratom ako hlavou „mysliarne“ (*frontisterion*) Aristofanových *Oblakov* otvára vyššie (s. 18) naznačenú otázku miesta sofistiky vo vzťahu k Sókratovmu mysleniu (paradoxne Sókratés často vystupuje ako kritik sofistov, no zároveň pomerne často používa práve sofistické prostriedky). Nasledujú niektoré postavy tzv. sókratovského krúžku (Antisthenes a kynici, Aischinés, Faidón z Elidy a Xenofón), ktoré napriek vyzdvihovaniu rozličných aspektov Sókratovho pôsobenia majú spoločné to, že podľa nich „život Sókrata bol predmetom napodobovania; sókratovská filozofia okrem jej teoretických elementov, ak tam nejaké boli, bola prinajmenšom spôsobom života“ (s. 38). V tomto zmysle sa stávajú dôležitými zdrojmi pri hľadaní historického Sókrata, zdrojmi, ktoré obohacujú, dopĺňajú, ale i korigujú tradičné platónske konotácie. S tými Ahbel-Rappe čitateľa oboznamuje v nasledujúcej kapitole, kde, vychádzajúc z vplyvnej Vlastosovej „vývojovej“ interpretácie Platónovho Sókrata (podľa ktorej máme v raných dialógoch do činenia s historickým Sókratom), autorka interpretuje základné atribúty ako hľadanie definícií morálnych pojmov, aporetický charakter skúmania, sókratovskú iróniu, ciele a rozličné Sókratove stanoviská. Platónov Sókratés je charakteristický skúmaním života s dôrazom na poznanie dobra (s. 58). Ako však môže Sókratés, ktorý nemá žiadne vedenie, viesť dobrý život, keď nikdy nedôjde k pozitívnej odpovedi?

Ďalší okruh (kapitoly V. – VI.) sa venuje kontúram Sókratovej filozofie. Predstavuje primárne ťažkosti spojené so Sókratovou metódou (*elenchos*) ako dokazujúceho vyvracania mienok (*doxai*) tých, ktorí o sebe tvrdia, že majú vedenie; načrtáva *elenktické* skúmanie v praxi, smerujúc pritom k otázke možnosti pravdivého poznania a jeho dosahovania pomocou *elenktickej* metódy. Sústavné stroskotávanie odpovedí na Sókratove otázky týkajúce sa povahy zdatnosti a zdatného konania vedie autorku po analýze k záveru, že „podľa Sókrata zdatní sú práve ľudia; konkrétne, zdatné sú ich duše, nie činy [...] konanie robí zdatným stav duše, vnútorná dispozícia človeka, ktorý koná“ (s. 70 – 71). Práve tu sa nám ukazuje, že nemožno oddeliť praktickú sféru od teoretickej, a zakladá sa „radikálna zodpovednosť, ktorú má každý človek tvárou v tvár realite samotnej alebo pravde“ (s. 74). Práve poznanie dobra zakotvuje cez sókratovské maximy zdatný a blažený život. Ale aký je vzťah medzi poznaním dobra vedúcim k zdatnosti a blaženosťou (*eudaimonia*) ako posledným cieľom konania? A čo je to blaženosť (s. 85)? Je zdatnosť z hľadiska blaženosti konštitutívna, alebo inštrumentálna (s. 87)? To sú otázky, ktoré si autorka kladie za účelom priblíženia sókratovskej etiky a problémov, ktoré v rámci nej vznikajú.

Tretí okruh (kapitoly VII. – IX.) ponúka prehľad interpretácií Sókratovho spôsobu myslenia, počnúc zásadným vplyvom Sókratovej osoby, na ktorú nadväzuje nasledujúce antické myslenie (kynici, stoa, skeptici a Nová akadémia, Epikúros) cez náčrt moderných prístupov k Sókratovi (Hegel, Kierkegaard, Nietzsche), orientujúcich sa na jeho morálny individualizmus spôsobom, ktorý skôr ako Sókratovu filozofiu ilustruje moderné čítanie, až po zdôrazňovanie „politických implikácií Sókratovho osudu“ (s. 127) u mysliteľov 20. storočia (Arendtová, Strauss, Popper).

Kniha vrcholí záverečnou X. kapitolou *Conclusion: Socrates and Self-Knowledge* (Záver: Sókratés a sebaopoznanie), v ktorej autorka spriada načrtnuté otázky a cez sókratovský motív sebaopoznania odpovedá na najpálčivejšie problémy, ktoré sa objavili v rámci skúmania v predchádzajúcich kapitolách. *Elenchos* smeruje k individuálnemu výkonu permanentného sebaopoznávania a v tomto zmysle napomáha účastníkom rozhovoru prekročiť vlastný (statický a zdanlivo pravdivý) horizont (*doxa*) v prospech otvorenia sa procesu zakladajúcemu slobodu, ako aj zodpovednosť vo vzťahu k vlastnému konaniu. Sókratés nie je dogmatickým učiteľom, neučí zdatnosti, ale ukazuje, že sebaopoznanie zakladá zdatnosť, ako aj túžbu po dobre. „V skutočnosti zdatnosť vôbec nie je záležitosťou definície; ako sebaopoznanie sa spolieha na vykonávanie“ (s. 145). A vykonávanie sa uskutočňuje neustálym skúmaním života, pýtaním sa a spochybňovaním toho, čo sa javí ako zrejmé. Sókratovský motív starosti o dušu je starosťou o seba ako poznávajúceho, pričom „byť poznávajúcim je niečo aktívne, žijúce, je to činnosť“ (s. 155). Nie je to niečo pevné a stále; a práve to vyjadruje sókratovské nevedenie.

Kniha je skutočne orientačnou príručkou, úvodnou prehľadovou prácou o Sókratovi, a svoj zámer teda naplnila. Za menší nedostatok však môžeme považovať úsporné odkazovanie na sekundárnu literatúru, najmä vo vzťahu ku konkrétnym problémom, ktoré účel i rozsah knihy dovoľuje iba načrtnúť. Čiastočne túto funkciu plní *Ďalšie čítanie* (*Further Reading*) – kratší zoznam kníh uvedený na konci každej kapitoly. Tituly sa tu však často opakujú, pričom niektoré kapitoly odporúčajú na „ďalšie čítanie“ iba jeden či dva tituly. Autorka tiež na viacerých miestach cituje pramennú literatúru podľa jej výskytu v ňou používanej sekundárnej literatúre – najmä v VIII. kapitole *Socrates in the Modern World* (Sókratés v modernom svete) a v IX. kapitole *Citizen Socrates* (Občan Sókratés). Začiatovníkom, laikom i študentom však táto kniha posluží výborne, keďže otvára množstvo kľúčových tém, ako aj tendencie ich riešenia.

Livia Flachbartová

Mgr. Livia Flachbartová
Inštitút filozofie a etiky FF PU
Ul. 17. novembra 1
080 78 Prešov
SR
e-mail: liv.flachbartova@gmail.com